

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การปฏิรูปการศึกษาตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 เน้นการกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วม ดังความใน มาตรา 39 “ให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาในด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านการบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป ไปยังคณะกรรมการและสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษา และสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง” และ มาตรา 40 “ให้มีกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี และสถานศึกษา อาชีวศึกษาของแต่ละสถานศึกษาเพื่อทำหน้าที่กำกับและส่งเสริม สนับสนุนกิจกรรมของ สถานศึกษา ประกอบด้วยผู้แทนผู้ปกครอง องค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทน ศิษย์เก่าของสถานศึกษา ผู้แทนภิกษุสงฆ์และหรือผู้แทนองค์กรศาสนาในพื้นที่และผู้ทรงคุณวุฒิ” (ศึกษาริการ, กระทรวง, 2546: 20)

การกระจายอำนาจทางการศึกษานับเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดประการหนึ่ง ในการปฏิรูป การศึกษาตามเจตนารมณ์แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 เพราะจะช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วมในการสร้างหลักสูตรที่เหมาะสมกับ ท้องถิ่นให้ทันสมัย เป็นหลักสูตรที่ผสมผสานภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่น สอดคล้องกับความ ต้องการของชุมชน เกิดการประหยัดค่าใช้จ่าย ภาครัฐ จากเดิมที่ต้องขอเพิ่มคน เพิ่มงบประมาณใน การบริหารงานหรือโครงการ เปลี่ยนมาเป็นการเพิ่มการบริหารจัดการโดยอาศัยชุมชนเข้ามามีส่วน ร่วม ซึ่งจะช่วยยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษา และยังถือเป็นการติดตามตรวจสอบผลการจัด การศึกษาในท้องถิ่นของตนโดยชุมชนอีกด้วย (ดารณี กาญจนะคุ้มสิน, 2546: 3) และการกระจาย อำนาจการศึกษาที่เน้นหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมนี้ถือเป็นหลักการที่ส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศ ของระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน ซึ่ง การนำหลักประชาธิปไตยมาใช้ในการศึกษาทำให้มีการกระจายอำนาจการบริหารไปสู่เขตพื้นที่ การศึกษา สถานศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหาร แบบองค์คณะบุคคล อีกทั้งสถานศึกษายังเป็นนิติบุคคล มีอิสระในการบริหารงานในระดับหนึ่ง (เมตต์ เมตต์การุณจิต, 2547: 255) ถือเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามา มีบทบาทจริง เพื่อการ จัดการศึกษาให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นของตนเองอย่าง แท้จริง

การจัดการศึกษาในปัจจุบันไม่ใช่เรื่องเฉพาะของครูและผู้บริหารสถานศึกษาเท่านั้น แต่จะต้องสร้างเสริม “การมีส่วนร่วมของชุมชน” ให้เกิดขึ้นในทุกองค์ประกอบของการจัดการศึกษา กล่าวคือชุมชนไม่เพียงให้ความร่วมมือสนับสนุนเชื้อเพื่ออยู่ภายนอกเหมือนดังที่ผ่านมา หากยังควรขยายบทบาทการมีส่วนร่วมกับสถานศึกษาในรูปแบบการบริหารจัดการ และการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาทั้งระบบอย่างมีความต่อเนื่องอีกด้วย (ยุทธชัย เฉลิมชัย, 2546 : 17) เนื่องจากพลังชุมชนเป็นทุนทางสังคมที่เข้มแข็งและมีความเป็นพลวัตสูงแฝงตัวอยู่ในสังคมโดยที่คนส่วนใหญ่ไม่ค่อยได้ตระหนักถึง เป็นพลังที่น้อยประเทศหรือสังคมที่อยู่ร่วมโลกกับเราจะมีความสามารถในการนำเอาทุนทางสังคม ที่เป็นความเข้มแข็งของชุมชนมาช่วยในการสร้างคุณค่าและมูลค่าเพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน ชุมชนจึงเป็น “ทุนทางสังคม” ที่มีความสำคัญ (อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์, 2548 : 6)

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาเป็นหลักการที่สำคัญ ที่ประชาชนเข้าไปกำหนดการจัดการศึกษาโดยมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การร่วมดำเนินการ การร่วมสนับสนุนและส่งเสริมการจัดการศึกษา และการมีสิทธิร่วมรับผลประโยชน์จากการจัดการศึกษาทั้งทางตรงและทางอ้อม (ยงยุทธ พนาสินธุ์, 2546 : 21-27) และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการและการบริหารการศึกษายังเป็นการเปิดโอกาสหรือจัดให้ประชาชนได้เข้าร่วมเป็นกรรมการของหน่วยงานหรือเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งของหน่วยงาน(ประยูร ศรีประศาสน์, 2539 : 3) แต่การมีส่วนร่วมของชุมชนที่แท้จริงจะไม่หมายเพียงแต่การดึงเอาประชาชนเข้ามาร่วมโครงการที่รัฐเป็นผู้กำหนด รูปแบบเป้าหมายของงาน และกำหนดให้มีการร่วมงานดังที่ผ่านมาแต่จะต้องมีส่วนร่วมอย่างมีสำนึกรับผิดชอบ มีบทบาทอย่างเต็มที่ตั้งแต่คิดค้นปัญหา วางแผนปฏิบัติงาน กำกับดูแล ตลอดจนประเมินผลติดตามงาน รวมทั้งการพยายามจัดตั้งและพัฒนาองค์กรประชาชนให้เข้มแข็งบนพื้นฐานของการพึ่งตนเองเป็นสำคัญ (ลือชัย ศรีเงินยวง, 2547 : 47)

ดังนั้นการจะส่งเสริมให้ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาได้นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจอย่างชัดเจน และตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตนต่อสังคม ซึ่งจะนำไปสู่การประสานสัมพันธ์เชื่อมโยงและส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาให้สอดคล้องตามเจตนารมณ์ของการปฏิรูปการศึกษา สิ่งสำคัญที่จะเป็นปัจจัยในการสร้างความตระหนักรู้ให้แก่ชุมชนได้นั้น คงหลีกเลี่ยงไม่พ้นการให้การศึกษา เพราะการศึกษาถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาประชากรให้มีคุณภาพ ซึ่งบทบาทของการศึกษานี้ ชัยยศ อิมสุวรรณ์ (2543 : 9) ได้กล่าวไว้ว่า “การศึกษาเป็นได้ทั้งเป้าหมายและกระบวนการของการพัฒนา ในฐานะที่เป็นกระบวนการนั้น การศึกษามีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลง ความรู้ ทักษะ ความเข้าใจ ทศนคติ ตลอดจนระบบความเชื่อต่าง ๆ ของบุคคล รวมไปถึงพฤติกรรม ซึ่งเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องตลอดชีวิตของบุคคล” และ วิทยากร เชียงกุล (2545:17) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาไว้ว่า “การศึกษา

ถือเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งในการร่วมแก้วิกฤติและสภาพปัญหาในสังคมดังกล่าว เพื่อการพัฒนาสังคมด้วยกระบวนการพัฒนาศักยภาพคนเพราะการศึกษาถือเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างและพัฒนาความรู้ความคิดและคุณธรรมของบุคคล เป็นการถ่ายทอด ปลูกฝังวัฒนธรรม และสร้างภูมิปัญญาให้แก่สังคม" ดังนั้นการจะให้ชุมชนเกิดความตระหนักและเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเองได้นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้การศึกษาเป็นปัจจัยและเป็นเครื่องมือในการพัฒนาและเพิ่มศักยภาพของชุมชน ดังที่ สุมาลี สังข์ศรี (2548 : 9) ได้กล่าวไว้ว่า "การส่งเสริมการมีส่วนร่วมดังกล่าวให้เกิดขึ้นภายในชุมชนนั้น จะทำให้ประชาชนทุกคนมีโอกาสได้รับการเรียนรู้มากขึ้น โดยสามารถจัดความดีโอกาสออกไป ประชาชนสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริง ถือเป็นหลักการสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิตนั่นเอง" หลักการดังกล่าวจึงถือเป็นหลักสำคัญของการปฏิรูปการศึกษา และเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จในการปฏิรูปการศึกษา

จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนถือเป็นปัจจัยหลักที่มีความสำคัญต่อประสิทธิผลของการดำเนินการจัดการศึกษาให้บรรลุตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 แต่จากการศึกษาถึงแม้ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนจะเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญและรัฐบาลได้เน้นย้ำในความสำคัญดังกล่าวแล้วก็ตาม ก็ยังพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมบริหารจัดการศึกษาตามแนวทางการกระจายอำนาจทางการศึกษานั้นไม่สนองตอบต่อเจตนารมณ์ดังกล่าว

สุตา ทัพสุวรรณ (2546: 14) กล่าวไว้ว่า "สถานศึกษากับชุมชนมีความสัมพันธ์กันเปรียบได้กับต้นไม้ โดยชี้ให้เห็นว่าส่วนที่เป็นรากเปรียบเสมือนคนในชุมชน เช่น ผู้ปกครอง พ่อค้าแม่ค้า ข้าราชการ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำทางศาสนา ประชาชนทั่วไป ตลอดจนผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) บุคคลเหล่านี้มีความสำคัญยิ่งที่จะทำให้ต้นไม้เจริญเติบโตหรือล้มตายได้ซึ่งถ้าส่วนที่เป็นรากช่วยกันหาแร่ธาตุ และน้ำส่งไปหล่อเลี้ยงลำต้น บำรุงรักษาด้วยการรดน้ำ พรุนดิน ใส่ปุ๋ย ต้นไม้ก็จะเจริญเติบโต ดังนั้นถ้าหากส่วนที่เป็นรากไม่ทำงานหรือมีสภาพที่เป็นดินเสื่อมย่อมมีผลกระทบต่อส่วนที่เป็นลำต้น ในทำนองเดียวกันส่วนที่เป็นลำต้นประกอบไปด้วยกิ่งก้านและใบเปรียบได้กับโรงเรียนสถานศึกษา อันประกอบไปด้วย ครูใหญ่ อาจารย์ บุคลากรและนักเรียน หากได้รับการสนับสนุนจากส่วนล่าง (ราก) เป็นอย่างดีก็จะดูดซับ อากาศ และแสงแดดเพื่อปรุงอาหารไปหล่อเลี้ยงส่วนต่าง ๆ ต้นไม้ก็จะเจริญเติบโต" แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับ วิทยากร เชียงกุล (2540: 17) ที่ได้กล่าวไว้ว่า "ชุมชนเปรียบเสมือนรากฐานที่สำคัญของสังคม เมื่อรากฐานผุพังก็อาจเป็นสาเหตุให้สังคมล่มสลายไปในที่สุด"

จากความสำคัญดังกล่าวรัฐบาลได้เล็งเห็นความสำคัญและได้พยายามดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาในรูปแบบต่าง ๆ แต่ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จซึ่งถือว่าการปฏิรูปการศึกษาดังกล่าวยังไม่บรรลุวัตถุประสงค์ ดังที่ ยงยุทธ พนาสนธิ (2546 : 21-27) ได้กล่าวไว้ว่า "รัฐได้พยายามให้

ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา แต่การมีส่วนร่วมเท่าที่ผ่านมาอยู่ในรูปของการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมการสนับสนุนทรัพยากรเพื่อให้เป้าหมายในการจัดการศึกษาสำเร็จ มิใช่การมีส่วนร่วมในความหมายของการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผนเป้าหมาย ร่วมวางแผนเนื้อหาสาระของการศึกษาและร่วมรับผลประโยชน์” ทั้งนี้ด้วยปัจจัย เงื่อนไข และอุปสรรคดังนี้

กรรมการเขตพื้นที่การศึกษา ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดเนื่องจากคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษายังไม่มีบทบาทที่ชัดเจน การสรรหาคณะกรรมการของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามีการเมืองเข้ามาแทรก ด้านกรรมการสถานศึกษา พบว่า ไม่มีบทบาทตามที่กำหนดในกฎหมาย เนื่องจากคณะกรรมการสถานศึกษาเป็นเพียงคณะบุคคลที่ปฏิบัติตามที่โรงเรียนต้องการเท่านั้น ยังไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ ขาดผู้ทรงคุณวุฒิในกรรมการสถานศึกษาอันเนื่องมาจากระเบียบว่าด้วยการสรรหาคณะกรรมการสถานศึกษาที่ระบุว่าต้องมาจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกรรมการสถานศึกษายังไม่เข้าใจบทบาทในการที่จะเข้ามาดำเนินการในโรงเรียน (เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน, 2549 : 26) เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา ขาดการประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการบริหารการศึกษาเอกชนในระดับต่าง ๆ บทบาทของคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาไม่ชัดเจน ไม่มีความมั่นใจในบทบาท คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางนโยบายยุทธศาสตร์การบริหารจัดการของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา (เลขาธิการสภาการศึกษา ,สำนักงาน, 2549: 30) พ่อแม่ ผู้ปกครองและชุมชนไม่เข้าใจเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาผู้เรียน สภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันไม่เอื้ออำนวยต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาผู้เรียนของพ่อแม่ ผู้ปกครอง และองค์กรชุมชน รูปแบบการเรียนการสอนไม่เอื้อให้พ่อแม่ ผู้ปกครอง และองค์กรชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วม โรงเรียน ผู้บริหาร และครู ไม่ให้ความสำคัญในเรื่องการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ ผู้ปกครอง และองค์กรชุมชน และนโยบายเรื่องการมีส่วนร่วมของพ่อแม่ ผู้ปกครอง และองค์กรชุมชนยังไม่ชัดเจน (เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน, 2549: 3) และปัญหาในภาพรวมของสังคมไทยพบว่า พ่อแม่ ผู้ปกครอง และประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่รู้หรือไม่มีสำนึกในเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และแม้แต่ไม่รู้ว่ามี “สิทธิ” ที่จะร้องขอเป็นคณะกรรมการการศึกษาในระดับตั้งแต่โรงเรียนไปจนถึงเขตพื้นที่การศึกษา (วารสารสื่อพลัง, 2545 : 2-15)

จากสภาพปัญหาการดำเนินงานการปฏิรูปการศึกษาที่กล่าวมาในข้างต้นรัฐบาลได้ตระหนักและเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาซึ่งได้กำหนดยุทธศาสตร์ และมาตรการเร่งด่วน (เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน, 2548) เพื่อการสร้าง ความตระหนักให้กับชุมชน ได้เห็นคุณค่า และเข้าใจในบทบาทของการมีส่วนร่วมในการบริหาร

และการจัดการศึกษาอย่างแท้จริง เพื่อการแสดงออกซึ่งบทบาทที่สอดคล้องและเหมาะสมกับ
 หลักการมีส่วนร่วมตามแนวทางการกระจายอำนาจทางการศึกษาต่อไป

จากความสำคัญที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยอาศัยหลักการกระจายอำนาจของ เวลช์ ทอมัส
 (2545) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จในการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา
 ของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2549) ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการกระจายอำนาจ
 ทางการศึกษาของ เมตต์ เมตต์การุณจิต (2547) และเงื่อนไขความสำเร็จของสำนักปฏิรูป
 การศึกษา (2544) สรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษามีความสัมพันธ์กับ
 ความสำเร็จของการจัดการศึกษา สมมุติฐานหนึ่งคือ ถ้าสร้างฐานชุมชนให้แข็งแกร่ง ตระหนักใน
 ความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาแล้วเข้าไปแสดงบทบาทของตนเองอย่างเต็มที่
 ในการจัดการศึกษาเต็มตามศักยภาพความสามารถของชุมชนแล้ว น่าจะส่งผลให้สถานศึกษา
 ประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการศึกษา หลักการดังกล่าวจึงน่าจะเป็นแนวทางในการ
 เยียวยาสถานศึกษาที่กำลังประสบกับภาวะวิกฤตด้านการบริหารจัดการศึกษาที่ทำให้การบริหาร
 จัดการไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานศึกษาขนาดเล็ก

สถานศึกษาขนาดเล็กตามเกณฑ์ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
 หมายถึง สถานศึกษาที่มีจำนวนนักเรียน ตั้งแต่ 120 คนลงมา สภาพปัจจุบันพบว่า สถานศึกษา
 กลุ่มดังกล่าวถือเป็นวิกฤตทางการศึกษาที่ต้องเร่งดำเนินการให้การช่วยเหลือเป็นการด่วน สภาพ
 ปัญหาที่พบคือ สถานศึกษาขนาดเล็กมีคุณภาพต่ำเมื่อเปรียบเทียบกับสถานศึกษาขนาดใหญ่และ
 ขนาดกลาง เนื่องจากสถานศึกษาขนาดเล็ก ขาดความพร้อมทางด้านปัจจัย เช่น บุคลากรไม่
 เพียงพอ ขาดแคลนสื่อการเรียนการสอนและวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ขาดแคลนงบประมาณในการ
 บริหารจัดการ ขาดประสิทธิภาพในการบริหาร สภาพปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวล้วนส่งผลต่อคุณภาพ
 การศึกษาของเด็กและเยาวชน ปัญหาดังกล่าวจึงจำเป็นต้องเร่งดำเนินการแก้ไข (สำนัก
 นโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2549: 1)

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษารูปแบบการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนใน
 การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยมุ่งไปที่บริบทของสถานศึกษาขนาดเล็ก ว่ามีรูปแบบและลักษณะ
 การดำเนินการอย่างไร ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามนโยบายการ
 กระจายอำนาจทางการศึกษา แล้วนำเสนอรูปแบบที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสถานศึกษาอื่น ๆ
 ต่อไป ความสนใจดังกล่าวยังสอดคล้องกับแนวคิดของ วารสารสื่อพลัง (2548: 1) ที่กล่าวไว้ว่า
 “ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ที่ก่อวิกฤตห้อมล้อมเด็ก ๆ ของเราอยู่ ลำพังครูและ
 โรงเรียนย่อมไม่สามารถจะปกป้องและเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญาได้อย่างเพียงพอ จำเป็น
 อย่างยิ่งที่ครอบครัว ชุมชน โรงเรียนและสถาบันทางสังคม เช่น วัด รวมถึงหน่วยงานบริหาร
 การศึกษาจะต้องร่วมมือร่วมใจกัน ควรให้ความสำคัญและสนับสนุนการมีส่วนร่วมโดยสร้าง

ต้นแบบหรือพื้นที่นำร่อง หรือทำการศึกษาวิจัยกรณีศึกษาการมีส่วนร่วมที่มี ประสิทธิภาพจะเล็ก เพื่อให้เกิดชุดความรู้การมีส่วนร่วม ที่สามารถเป็นบทเรียนหรือแบบอย่างให้กับชนรุ่นหลัง" ดังนั้น งานวิจัยเรื่อง "รูปแบบการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของ สถานศึกษาขนาดเล็ก" นี้จึงเป็นการศึกษารูปแบบและนำเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว และจากการศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา ผู้วิจัยมีคำถามการวิจัยใน 2 ข้อ คือ 1) รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษาขนาดเล็กเป็น อย่างไร และ 2) รูปแบบการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของ สถานศึกษาขนาดเล็กควรเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของ สถานศึกษาขนาดเล็ก
2. เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ของสถานศึกษาขนาดเล็ก

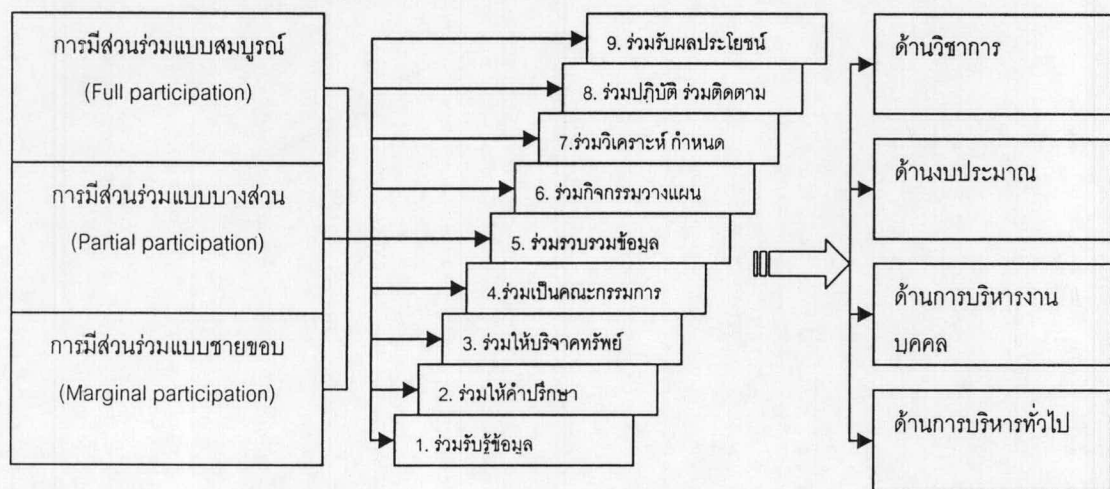
ขอบเขตของการวิจัย

1. พื้นที่กรณีศึกษาเพื่อการถอดแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ของสถานศึกษาขนาดเล็ก คือ กรณีศึกษาที่ 1 ชุมชน A (นามสมมติ) (รายชื่อชุมชนได้จากการ คัดเลือกของผู้เชี่ยวชาญด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา จำนวน 5 ท่าน)
2. พื้นที่กรณีศึกษาเพื่อนำรูปแบบไปทดลองใช้คือ กรณีศึกษาที่ 2 (ชุมชน B) (รายละเอียดการได้มาซึ่งกรณีศึกษาดังปรากฏใน บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย)
3. ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา 4 ด้าน ได้แก่
 - 3.1 ด้านวิชาการ
 - 3.2 ด้านงบประมาณ
 - 3.3 ด้านการบริหารงานบุคคล
 - 3.4 ด้านการบริหารทั่วไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งที่จะนำเสนอรูปแบบการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัด การศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษาขนาดเล็ก ใน 4 ด้าน คือ ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้าน การบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ร่วม (Participatory action research) ซึ่งเป็นกระบวนการวิจัยที่เน้นการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัยกับครูและบุคคลในชุมชนในทุกขั้นตอน กิจกรรมแต่ละกิจกรรมจะต้องเกิดขึ้นจากการทำงานร่วมกับสมาชิกในชุมชน โดยที่นักวิจัยทำหน้าที่ในการให้ข้อมูลที่ชุมชนต้องการ ในขณะที่คณะกรรมการที่มาจากชุมชนจะทำหน้าที่ในการวิเคราะห์สภาพปัญหาความต้องการของชุมชน และนำข้อมูลมากำหนดแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วม การทำงานจึงอยู่ในลักษณะของการใช้ทฤษฎีจากนักวิชาการ (ผู้วิจัย) ผสมเข้ากับข้อมูลหรือสภาพปัญหาและความต้องการที่แท้จริงจากชุมชนที่จะนำไปสู่การกำหนดแนวทางการดำเนินงานโดยชุมชนเอง จึงขอนำเสนอกรอบแนวคิดในการวิจัยในส่วนของพฤติกรรมชีวิตระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนที่สังเคราะห์จากรมณี กลั่นบิดา (2551) ถวิลวดี บุรีกุล (2548) อุดมสิทธิ์ จิตรวิจารณ์ (2545) ชลประทาน, กรม (2545) นนท์ กอแก้วทองดี (2543) ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2542) โดยแบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่ การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (marginal participation) การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (partial participation) การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (full participation) และ 9 ตัวชี้วัด ได้แก่ 1) ร่วมรับรู้ข้อมูล ข่าวสารจากโรงเรียน 2) ร่วมให้คำปรึกษากับทางโรงเรียน 3) ร่วมให้บริการทรัพย์สินของ 4) ร่วมเป็นคณะกรรมการสถานศึกษา 5) ร่วมรวบรวมข้อมูล พิจารณา บริक्षा 6) ร่วมกิจกรรมวางแผน ตัดสินใจ 7) ร่วมวิเคราะห์ กำหนด วางแผน 8) ร่วมปฏิบัติ ร่วมติดตาม ตรวจสอบ และ 9) ร่วมรับผลประโยชน์และร่วมรับผิดชอบ จากกิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษาขนาดเล็ก นำมาเขียนเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ดังนี้

แผนภาพ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

รูปแบบ หมายถึง โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลขององค์ประกอบ ที่จำลองขึ้นจากปรากฏการณ์และสภาพความเป็นจริงของชุมชน ประกอบด้วย 3 ส่วน ส่วนที่ 1 ระบบของ

รูปแบบ ได้แก่ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลที่ได้รับ ส่วนที่ 2 แนวทางการนำรูปแบบไปใช้ และ ส่วนที่ 3 เงื่อนไขและข้อจำกัดของรูปแบบ

การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่ชุมชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะ แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นเพื่อแสวงหาทางเลือก และการตัดสินใจต่าง ๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสม และเป็นที่ยอมรับร่วมกัน ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการนี้ตั้งแต่เริ่มต้น จนถึงสิ้นสุดกระบวนการเพื่อให้เกิดการรับรู้ เรียนรู้และปรับเปลี่ยนโครงการร่วมกัน

ชุมชน หมายถึง บุคคล หน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชนและสถาบันต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ในชุมชนโดยรอบเขตบริการของสถานศึกษาขนาดเล็ก

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา หมายถึง กระบวนการที่ชุมชนแสดงบทบาทการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านการบริหารงานบุคคล และด้านการบริหารทั่วไปตามแนวทางของการกระจายอำนาจทางการศึกษา

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาด้านวิชาการ หมายถึง กระบวนการที่ชุมชนเข้ามามีสิทธิ มีส่วนร่วมสนับสนุน เสนอแนะ ให้การช่วยเหลือในการร่างหลักสูตร การวางแผนการจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การจัดหาอุปกรณ์ สื่อการเรียนการสอน และการรับทราบผลการดำเนินงานของโรงเรียน

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาด้านงบประมาณ หมายถึง กระบวนการที่ชุมชนเข้ามามีสิทธิ มีส่วนร่วมสนับสนุน เสนอแนะ ให้การช่วยเหลือในการวางแผนรายการใช้จ่าย และการมีส่วนร่วมในการสนับสนุนทางการเงิน

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาด้านบุคลากร หมายถึง กระบวนการที่ชุมชนเข้ามามีสิทธิ มีส่วนร่วมสนับสนุน เสนอแนะ ให้การช่วยเหลือในการคัดเลือกบุคลากร การติดตามและประเมินผลการทำงานของบุคลากร และการสรรหาวิทยากร

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาด้านบริหารทั่วไป หมายถึง กระบวนการที่ชุมชนเข้ามามีสิทธิ มีส่วนร่วมสนับสนุน เสนอแนะ ให้การช่วยเหลือในการดูแล บำรุงอาคารสถานที่ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของกิจกรรมโรงเรียน การสนับสนุนกิจกรรมนักเรียน การเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ ค้นคว้าของนักเรียน และการบริการจากทางโรงเรียน

การศึกษาชุมชน คือ การเข้าไปศึกษาเกี่ยวกับปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทั้งทางกายภาพ ชีวภาพ ความเป็นอยู่ การทำงานความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ ตลอดจนปัญหาและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อให้เข้าใจลักษณะของชุมชนอย่างแท้จริง โดยมีการเรียนรู้และเข้าใจในความแตกต่างของระบบคิด ที่จะป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงาน เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชน

สถานศึกษาขนาดเล็ก หมายถึง สถานศึกษาในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน ที่มีจำนวนนักเรียนไม่เกิน 120 คน (คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, สำนักงาน,
2549)

ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย

ประโยชน์เชิงวิชาการ

1. ได้ข้อมูลสภาพการมีส่วนร่วมของสถานศึกษากับชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน
ของสถานศึกษาขนาดเล็ก
2. ได้ข้อมูลด้านปัจจัยเงื่อนไขที่เอื้อหรือเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัด
การศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษาขนาดเล็ก
3. ได้รูปแบบการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของ
สถานศึกษาขนาดเล็ก ที่หน่วยงานอื่นที่ประสบปัญหาคล้ายคลึงกันสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้
สอดคล้องและเหมาะสมเพื่อบรรลุเป้าหมายการปฏิรูปการศึกษา

ประโยชน์เชิงปฏิบัติ

1. ในชวงดำเนินการวิจัย กลุ่มตัวอย่างคือชุมชน ได้รับประสบการณ์ตรงจากการวิจัยเชิง
ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นกระบวนการที่ชุมชนต้องเป็นผู้จัดการกับข้อมูล จัดเก็บข้อมูล นำ
ข้อมูลมาเพื่อเป็นฐานในการระดมความคิดเห็น และเสนอแนะปัญหา นำเสนอปัญหาและหา
ทางแก้ไข ดำเนินการแก้ไขปัญหาด้วยกระบวนการกลุ่มภายในชุมชน และร่วมรับผิดชอบที่เกิด
จากการแก้ไขปัญหา ปรับปรุงและนำเสนอแนวทางใหม่เพื่อการแก้ไขปัญหาให้ประสบความสำเร็จ
มากยิ่งขึ้น กระบวนการดังกล่าวจะเป็นคุณลักษณะที่ติดตัวชุมชน ชุมชนสามารถนำทักษะต่าง ๆ
ดังกล่าวเพื่อการสานต่อการพัฒนา ปรับปรุงและแก้ไขปัญหาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัด
การศึกษาให้ดียิ่งขึ้น และชุมชนสามารถนำทักษะดังกล่าวเพื่อการประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหา
อื่น ๆ ต่อไป

2. หลังกระบวนการวิจัยเสร็จสิ้น ทำให้สถานศึกษาขนาดเล็กได้รับประโยชน์โดยตรงจาก
โครงการต่าง ๆ ที่ชุมชนได้ร่วมนำเสนอและปฏิบัติการตามแผนงานของชุมชนจนบรรลุผลตาม
วัตถุประสงค์ของโครงการ

3. รูปแบบการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนจากการวิจัยในครั้งนี้ สถานศึกษาและ
หน่วยงานต้นสังกัดได้รับประโยชน์โดยตรงในการนำแนวทางการพัฒนาดังกล่าวไปส่งเสริม เน้นย้ำ
และสนับสนุนให้กับสถานศึกษาและชุมชนเพื่อให้เกิดกระบวนการร่วมกันพัฒนาและแก้ไขปัญหา
ในการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนต่อไป